

**O'ZBEK TILIDAGI FRAZEOLOGIZMLARNING
LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI****G'ulomova Zilola Rafiqjon qizi***Andijon davlat tibbiyot instituti**O'zbek tili va adabiyoti, tillar kafedrası o'qituvchisi*Gofurovazilola38@gmail.com**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 21.09.2025**Revised: 22.09.2025**Accepted: 23.09.2025***KALIT SO'ZLAR:***lingvokulturologiya,
frazologizm, maqol,
milliy qadriyatlar.*

Ushbu maqolada lingvokulturologiya fanining nazariy asoslari va amaliy jihatlari, xususan, o'zbek tilida milliy qadriyatlarni ifodalovchi frazeologik birliklar, maqol va tasviriy ifodalarning lingvokulturologik tahlili yoritilgan. O'zbek xalqining dunyoqarashi, mentaliteti va turmush tarzini ifodalovchi til birliklari misolida til va madaniyatning uzviy bog'liqligi ochib beriladi.

Til – millatning ma'naviy boyligi, tarixiy xotirasi va madaniyati saqlanuvchi xazina hisoblanadi. U faqatgina muloqot vositasi emas, balki xalqning turmush tarzi, qadriyatlari va mentalitetini aks ettiruvchi ijtimoiy hodisadir. Shu bois tilshunoslikning yangi yo'nalishlaridan biri – lingvokulturologiya til va madaniyatning o'zaro munosabatini o'rganishga qaratilgan. O'zbek tilidagi iboralar, maqol va tasviriy ifodalar xalq ruhiyatini, urf-odatlarini, axloqiy me'yorlarini o'zida mujassamlashtiradi. Ularni lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilish orqali millatning dunyoqarashi, qadriyatlari va ma'naviy olami haqida to'liqroq tasavvur hosil qilish mumkin.

Lingvokulturologiya tilshunoslik, madaniyatshunoslik va etnologiyaning kesishgan nuqtasida shakllangan fan bo'lib, XX asr oxiridan boshlab faol rivojlana boshladi. V.V. Vorobyev, V.A. Maslova, Yu.S. Stepanov kabi olimlar bu yo'nalishning nazariy

poydevorini yaratdi. Ularning fikricha, til – madaniyatning asosiy tashuvchisi va milliy identitetni shakllantiruvchi vositadir.

O‘zbek tilida frazeologizmlarning lingvokulturologik mohiyati. Frazeologizmlar xalq og‘zaki ijodining mahsuli sifatida o‘zida tarixiy tajriba, hayotiy falsafa va qadriyatlarni mujassamlashtiradi. Ular millat tafakkurining ramziy shakllaridan biri sanaladi.

“Ko‘ngli tog‘dek bo‘ldi” – xalqning saxovat va bag‘rikenglikni yuksak qadrlashini bildiradi. Tog‘ obrazi ulug‘vorlik ramzi sifatida qo‘llangan.

“Yuziga oyoq qo‘ymoq” – hurmatsizlik, kamsitishni anglatadi. O‘zbeklarda inson sha’ni va qadr-qimmatining muqaddas sanalishini ifodalaydi.

“Bir piyola choy ustida” – mehmondo‘stlik va samimiyat ramzi. Choy xalq turmushida mulohazotning do‘stona belgisi sifatida qaratiladi.

“Og‘zidan gul chiqmoq” – shirinsuxanlik va odamlarga yoqimli gapirish. Gul ramzi poklik va go‘zallik bilan bog‘liq.

Quyida iboralar lingvokulturologik guruhlariga ajratib tahlil qilamiz.

a) Emotsional holatni ifodalovchi iboralar: “Ko‘ngli tog‘dek bo‘ldi” – bag‘rikenglik, saxovat.

“Ko‘ngli g‘ash bo‘ldi” – ranjish, norozi bo‘lish.

“Og‘zidan gul chiqdi” – shirinsuxanlik.

Bu iboralar xalqning ruhiy olami va hissiyotlarni obrazli ifodalashini ko‘rsatadi.

b) Ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi iboralar. “Yuziga oyoq qo‘ymoq” – hurmatsizlik.

“Bir piyola choy ustida” – do‘stona suhbat, mehmondo‘stlik.

“El og‘ziga tushmoq” – obro‘ qozonish yoki gap-so‘z bo‘lish.

Bu iboralar jamiyatda hurmat, obro‘ va mehmondo‘stlik qadriyatlariga asoslanadi.

c) Mehnat va hayotiy faoliyatga oid iboralar.

“Oyoqqa turmoq” – mustaqil bo‘lish.

“Qo‘l qovushtirib turmoq” – ish qilmaslik.

“Bel bog‘lamoq” – ishni jiddiy boshlash.

Mehnatsevarlik, faoliyat va mustaqillik qadriyatlari ifodalanadi.

d) Axloqiy va ma‘naviy qadriyatlarga oid iboralar.

“Ko‘ngil ko‘zi” – qalb sezgisi, ma‘naviy poklik.

“Oq yo‘l tilamoq” – duo qilish.

“Toza ko‘ngilli” – halollik va poklik.

Bu iboralar axloqiy qadriyatlar va diniy e‘tiqod bilan bog‘liq.

e) Qiyosiy-obrazli iboralar.

“Asalari kabi mehnatsevar” – faol, ishlovchi odam.

“Sher yurak” – mard va jasur inson.

“Yuzida quyosh chiqdi” – quvonch, baxt.

Obrazlar orqali xalq tafakkurining ramziy dunyoqarashi ifodalanadi.

Maqol va matallarda milliy qadriyatlarning ifodalanishi.

“Mehmon otadan ulugʻ” – mehmondoʻstlik qadriyati.

“Odam boʻlsa odami bilan odam” – hamjihatlik va birdamlik.

“Yaxshi gap – jon oʻzigʻi” – odoblilik, muloyimlik.

“Sabrli toshdan oʻtadi” – sabr-toqat qadriyati.

“Quloq solmoq” – diqqat qilish, bilim olish.

“Koʻngil koʻzi” – ruhiy sezgi.

“Tilining uchida turmoq” – hushyorlik, ehtiyotkorlik.

“Oyoqqa turmoq” – kuchga ega boʻlish, mustaqillik.

Frazeologik birliklar, maqol va tasviriy ifodalarni oʻrganishning amaliy ahamiyati quyidagilarga koʻrinadi:

milliy qadriyatlarni ochish,

xalq tafakkurini anglash,

til taʼlimida madaniy komponentni boyitish,

tarjimada milliy koloritni saqlash imkonini beradi.

Masalan, ingliz tilidagi “Time is money” va oʻzbek tilidagi “Vaqt oltindan qimmat” maqollari umumiy gʻoyada birlashadi, ammo ramziy ifodalash usuli milliy tafakkur farqlarini koʻrsatadi.

Oʻzbek tilidagi ibora, maqol va tasviriy ifodalar xalqning tarixiy xotirasi, milliy qadriyatlari va madaniy merosining uzviy qismidir. Lingvokulturologik yondashuv orqali bu birliklar milliy identitetni saqlash, madaniy xotirani mustahkamlash va madaniyatlararo muloqotni yengillashtirishda muhim oʻrin tutadi. Shu bois iboralarni turlarga boʻlib tahlil qilish lingvokulturologiya fanida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Маслова В.А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2001.

2. Воробьев В.В. Лингвокультурология. – Москва: РГГУ, 1997.

3. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997.

4. Қориева М. Лингвокультурология ва ўзбек тили. – Тошкент: Fan, 2015.

5. Jo'rayev A. Frazologizmlar va milliy madaniyat. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.

6. O'zbek xalq maqollari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2018.

